

Eero Haapanen

**PÕGENEMINE
ÜLE SOOME
LAHE**

Inimeste salavedu
Eestist Soome 1940–1944

Tõlkinud Elle Vaht

Originaali tiitel:

Eero Haapanen

Pako yli Suomenlahden

Ihmissalakuljetus Vihosta Suomeen 1940–1944

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2020

Tõlkinud Elle Vaht

Toimetanud Kai Nurmik

Kujundanud Kaspar Ehlvest

Kaardid Rein Kask

Küljendanud Erje Hakman

Esikaanel: Põgenike paat. Eduard Ole, 1943

(Eesti Kunstimuuseum)

© Eero Haapanen, 2020

Tõlge eesti keelde © Elle Vaht ja kirjastus Argo, 2022

Kõik õigused kaitstud

www.argokirjastus.ee

ISBN 978-9916-704-18-9

Trükitud trükikojas Print Best

SISUKORD

LUGEJALE	9
I SALAVEDAJAD TULEVAD SOOME	19
Pögenemine Viinistult Pirttisaarile 1940. aasta novembris	19
Viinistulased Sipoos	22
Pirttisaari kaluriküla	28
Salakaubavedu Soome lahel	31
Vaarmani vennad ja kapten Niska	36
Aksi ja president Pätsi sõbrad	43
Tõukekelguga Soome	51
Aksi. Paadiehitajad ja hülgemehed	54
Eestiluoto, eestlaste saar	60
Helsingi saarestikus algab Jätkusõda	64
Tugipunktiks Naissaar	68
Soomlased tulevad Naissaarele. Mai 1942	72
II PÄRAST STALINGRADI	79
Kevad 1943. Pögenemine algab	79
Paadid pimedusest	81
Eestiluoto etapp	86
Aksilt Helsingi Kauppatorile	90
Urho Kekkonen, Valpo ja eestlased	100
Tundmatud ja tuntud pagulased	109
Trutlandet, Lillsaar	123

Pögenikud ja vanaraud	126
Talvel paadiga üle Soome lahe	135
Paadipögenemiste statistika	140
Tuulest aetuna Tallinna	143
Paadimees Oluper Neemest	147
Reisikorraldaja Reisspass	151
Eestlased Helsingi randades	156
Vaarmanite transpordifirma	159
Kas Pirttisaaril otsiti palgamõrvarit?	162
Püstolilask Tallinnas	171
Kalurid saadetakse sisemaale	180
Naissaare soomlased kaklevad	183
Naissaarelastel põgenevad Rootsi	188
Kreutzwaldi tänav, 26. juuli 1944	193
Kümned tuhanded põgenevad, miljonid jäävad	196
Hermann Lahe Leesist ja piiritusekaatri viimane sõit	199
III SÕDA LÕPEB	209
Hülgeretked merele	209
Herbert toob Alice'i Soome	211
Eestlasi küüditatakse	218
Elu väliseestlasena	220
Eestiluoto viimased asukad	227
Epiloog	235
Salavedajate nimekiri	239
Viited	262
Allikad	270
Isikunimede register	278

I SALAVEDAJAD TULEVAD SOOME

PÕGENEMINE VIINISTULT PIRTTISAARILE 1940. AASTA NOVEMBRIS

Viinistu kaluriküla asub pika Pärisea poolsaare tipus. Merel paistab Mohni tuletorn, sealt edasi on ulgumeri. Viinistult on palju Soome purjetatud, vahemaa Pellinki ja Porvoo saarestikuni on 60 kilomeetrit. Sõja-aastatel tehti Viinistult Soome öiseid reise, millest ei räägitud.

Kalur Jakob Vaarman elas Viinistu küla servas Kiigemäe talus. Tema pojad Aksel, Emil ja Jalmar ei tulnud tagasi novembrikuiselt mereretkelt, millega pidid viima põgenikud Soome poolele tulelaevale*. Kavas oli olnud järgmisel hommikul koju naasta, teha seega reis nii, et keegi sellest teada ei saa. Viinistu naaberkülas Turbuneemes oli paati aidatud rühm põgenikke, isegi üks väikelaps. Isa Jakob oli ise olnud kohal põgenike pealelaadimisel. Jakob sõitis bussiga Tallinna, et küsida, mis oli juhtunud. Seal oli üks naissaarelane, kellega Vaarmanid olid koos juba mitu Soome reisi korraldanud. Tallinnas ei teatud midagi ja Jakob naasis tühjade kätega Viinistule.

* Tulelaev (ka ujumajakas) on valgus- ja helisignalisatsiooniseadmega ankurdatud laev, mis tähistab veekogus ohtlikku kohta (nt madalat) või näitab laevatee käänukohta. *Tlk*

Komissarid jälgisid külaelu ja pidasid paatide üle arvet. Vaarmanite kadumist märgatigi. Naaber nägi nende uksele koputavaid sõdureid. Jakob ja tema naine jäid naabrite juurde ja vahetasid paar korda asukohta. Nõukogude ohvitser ja sõdur kolkisid kaks korda hilisõhtul Vaarmani poiste nõbude uksele. Küsiti, kus Vaarmanid on, poisid ja vanemad. Kõnealustel nõbudel, vendadel Meistermanidel kästi mõni päev hiljem Vene baasi tulla. Kardeti, et Meistermanid arreteeritakse. Jakob ja tema naine peitsid end paar päeva metsas ja heinaküünis. Neis peidukohtades oli ka minia Öilme, kes pidi varsti sünnitama.

Meistermani kolm venda hakkasid paati põgenemiseks ette valmistama. Nad olid seda varemgi teinud. Augusti lõpus olid nad vahetanud oma väikese sõudepaadi püstoli, telgi ja mõne kala-võrgu vastu. Kaks meest asusid tookord väikese paadiga teele ja jõudsid purje abil Söderskärile.¹

Meistermani vennad said paadi vaikselt väljumiseks valmis. Lahkumine toimus üheksanda novembri öösel. Vaarmanid toodi heinaküünist randa. Liikuma hakati vastu laupäeva kell kaks öösel, taaskord mõned kilomeetrid Viinistult lõuna pool asuvast Turbuneeme külast.

Öösse lahkus suur, üheksateistkümnest inimesest koosnev rühm. Meistermani õdedest-vendadest läksid kaasa õde ja kolm venda. Meistermani vendadest oli Voldemar abielus, suvel oli sündinud tütar ja nüüd oli neljakuune laps paadis süles. Meistermane oli seega kuus, kui võtta arvesse ka beebi. Vaarmaneid oli kolm: isa, ema ja minia.

Põgenikepaadis oli ka selliseid, kes sõidu eest maksid. Tuli tagaotsitav laevaomanik Aleksander Inkapööl (s 1891), kes oli samuti Viinistult pärit. Ta oli salakaubaveoga vara kogunud, tõusnud piiritusekuningast reederiks ja kolinud Tallinna. Tal oli laevu kaugete maade sadamates.

Eraomand kaotati, kui Eesti liideti Nõukogude Liiduga. Laevaomanik oli nüüd riigireetmise eest vangi minemas, kuna ta ei

olnud oma laevu tagasi kodumaale toonud. Nõukogude Liit oli need riigistanud ja komissarid koputasid öösel ustele. Inkapööl oli end tuttavate juures varjanud ja seejärel otsinud oma vanast kodukülast üleviijaid. Tema naine Elin oli pärit Pernajast Soomest. Põgenikepaati astusid ka nende kolm poega, kellest vanim oli 20-aastane Arne. Teda ähvardas Punaarmeesse võtmine.

Teine perekonnapea põgenikepaadis oli Johannes Inkapööl (s 1890), kes oli samuti laevaomanik ja üks „Kolga piirituseriigi” rikastunutest. Ka tema naine oli pärit Pernaja vallast Keipsalost. Neil oli kaasas kaks tütart ja poeg, kes olid veidi nooremad kui eespool nimetatud Inkapöölide lapsed.

Abielu kaudu olid neist soome naistest saanud Eesti kodanikud. Nüüd olid nad pärast Eesti okupeerimist muutunud Nõukogude Liidu kodanikeks.

Teekonna alguses nähti merel allveelaeva tulesid. Paat peatati, et selle heli ja liikumist ei märgataks. Allveelaev ei märganud paati. Paat oli eest ja tagant kaetud presendiga.

Pärast viietunnist meresõitu märgati, et süles olev beebi on elutu. Siis märgati, et ka Arne ei hinga. Elustamisest polnud abi. Beebi ja noormees surid, kuna paadi põhja oli valgunud heitgaasi. Teekond jätkus veel tund aega. Hommikul randuti Pirttisaarile, kus elas Jakob Vaarmani õde, kaluri lesk Mari Kvickström. Teele oli asunud üheksateist inimest, kohale jõudis seitseteist. Pirttisaari sõdurid viisid kaks surnut Porvoosse.

Sellel teekonnal suri kaks reisijat veidi enne sihtkohta jõudmist, kuid muidu õnnestus neil perekondadel peaaegu tervenisti Soome jõuda. Eestisse jäi ainult Öilme kaheaastane poeg. Öilme sünnitas tüdruku viis päeva pärast Soome saabumist. Poeg jäi Eestisse, võib-olla seetõttu, et kahe väikse lapsega arvati elu olevat maapaos liiga raske.

Emotsioonide kohta Valpos ei küsitud. Reis kujunes kohutavaks, ütles Elin Inkapööl riigipolitseis ülekuulajale Olavi

Viherluotole. Viherluoto toksis lause protokollis. Teisi naiti ta üle ei kuulanut.²

Viherluoto meeldivaks ülesandeks oli öelda, et Jakob Vaarmani pojad on Soomes. Nad olid Valpost vabastatud alles mõni päev varem ja Viherluoto ise oli nad üle kuulanut. Isa-Vaarman sai selgituse, miks pojad tagasi ei tulnud – nad olid kinni võetud. Ka tal endal oli mõnikord Soome reisil samamoodi läinud.

VIINISTULASED SIPOOS

Soome põgenenud Jakob Vaarman oli 56-aastane Viinistu kalur ja salakaubavedaja. Ta oli lapsest saati kodukülas kalastamas käinud ja palju Soome lahel liikunud. Nooremana oli Jakobil olnud ka väikesi purjepaate ja ta oli esimest korda Soomes käinud umbes kuueteistaastaselt. Samal ajal oli tema vanem õde abiellunud Pirttisaari elanikuga. 1921. aasta augustis reisidokumentideta Sipoos olles oli Jakob öelnud oma ametiks kipper, kui tolliaurik Wanda sattus dokumente küsima.³ See oli esimene kord, kui Vaarmani reise kohta tehti sissekanne Soome politsei toimikutesse. Jakob sai soome keelest aru ja oskas mõnevõrra lugeda ja kirjutada. Talle kuulus ühekorruseline puitmaja ja kuus hektarit maad. Rikas Vaarman ei olnud, kuigi oli taluomanik. Püügivahendena oli tal Viinistul olnud viis lõherüsa ja ligi 50 räimevõrku.

Sellist isiklikku teavet andis isa-Vaarman oma ülekuulajale Olavi Viherluotole Ratakatul. Vaarmani pojad olid juba oma sõitudest rääkinud. Eelnevatel kuudel olid nad mitu korda viinud Soome inimesi, kes olid oma põgenemise korraldamise eest maksnud märkimisväärse summa. Isa oli reise korraldamisel osalenud.

Sellele Soome reisile, kus Vaarmani pojad jäid Soome, oli mindud oktoobri lõpus. Üleviimise olid ostnud teiste seas advokaat Kolk oma naisega ning Veldi neljaliikmeline perekond.

Jalmar oli kogu reisi eest küsinud tasuks 10 000 Eesti krooni. Sõitude hind oli kiiresti tõusnud, kuna üleviimine oli muutunud ohtlikumaks. Paadi laadimise ajal pidasid lähikonnas valvet mõned kinnimakstud valvurid. Nad pidid hoiatama, kui tulevad sõdurid. Mootorpaat oli ankrus kaldast umbes saja meetri kaugusel Eru lahes ja sinna aerutati väikese paadiga. Isa-Vaarman osales pealelaadimisel. Ainus laps reisil oli perekond Veldi kaheaastane tütar. Teele asuti pimedas, kell kaheksa öhtul. Kui merel nähti laevu, peatuti, et paadi liikumist poleks näha.

Kapten Algoth Niska pidi olema keset ööd Kallbådagrundi tulelaeval paadil vastas. Kapten Niskat ei olnud tulelaeval ja ta ei jõudnud kohale ka pärast ootamist. Hiljem öeldi, et ta ei pääsenud sinna tugeva tuule tõttu. Võib-olla juba selles etapis tekkisid kahtlused Niska korraldamiste suhtes.

Vennad randusid Eestiluotol. Aksel Vaarman ütles Valpo ülekuulajatele, et nad tundsid Eestiluotol Liljeberge. Eestiluotol oli rannikubrigaadi mehi, kes viisid saabujad riigipolitseisse. Valpo passikontroll Olavi Viherluoto koostas vendade sügisretkedest pika protokollu, paarkümmend tihedalt täis kirjutatud lehte.⁴ Ratakatu ülekuulamistele kulus peaaegu kaks nädalat. Vendade poolt kohale toodud pagulased viibisid Valpos vaid ühe öö, kuid vennad istusid arestikambris üksteist päeva.

Aksel Vaarman ütles ülekuulamistel, et ta ei teadnud, et inimeste salavedu on kuritegu. Talle oli jäänud mulje, et põgenike aitamisel ja Algoth Niskal on Soome riigi poolt teatav toetus.

Ilmselt rääkis Viherluoto poistele teist juttu ja käsitles salavedu kui keelatud tegevust. Üksikasjalik uurimine viidi läbi võib-olla peamiselt seetõttu, et see valgustas kapten Niska tegevust. Viherluoto oli pidanud uurima Niska passivõltsimise juhtumeid. Niska oli raha teeninud, võltsides 1938. aastal Saksamaal juutidele passe. Viherluoto ei tundnud Niska vastu sümpaatiat, vaid iseloomustas meest kui aferisti. Vaarmani vendadelt ja teistelt põgenikelt saadi Niska viimaste äriprojektide kohta palju teavet.

Niska oli aga oma Eestiga seotud projektidest Ratakatul üsna avameelselt rääkinud ja võimudelt tuge otsinud.

Üheski kuriteos Vaarmanitele süüdistust ei esitatud. Pikk kinnipidamisaeg oli see karistus, mida vendadel lasti tunda. Inimeste salavedajad ise muutusid hiljem „poliitilisteks põgenikeks”, nagu ka need, keda nad vedasid.

Vaarmanid oleks ilmselt nagunii varsti Soome läinud või seda üritanud. Neile uus kord ei meeldinud. See andis küll võimaluse inimeste salaveoga raha teenida, kuid see tegevus oli lõpuks liiga ohtlik.

Nõukogude võim kaotas eraomandi ja tegi kaluritest riigipalgalised. Isegi oma paadisadama ees ei tohtinud kalapüüniseid ilma loata kasutada. Kala müügiga ei saanud enam ise tegeleda, vaid saak tuli ära anda. Isegi naabri pulma ei tohtinud oma räimesaagist midagi viia. Paate tuli hoida tsentraliseeritult, ühes sadamas, ja need läksid riigi omandisse, kuigi oma paati sai siiski veel kasutada. Kaluripaatidel pidid merele minnes olema kaasas load. Vastupanu oli ohtlik. Kinnipeetavatel puudusid õigused, nad kadusid ja sugulased ei suutnud nendega ühendust saada. Meetodid olid teistsugused kui vanas õigussüsteemis.

Punavõimu kehtestajad said kohe alguses vaenlasi, kuid ka Viinistul said nad enda poolele terve hulga inimesi. „Uued isandad” said endale abilisteks mõned vanad konterbandistid. Paljudel oli võimalus oma elujärge parandada, leida uus töö, saada suurem eluase või rohkem maad harimiseks. Osa Vaarmanite trogaritest (salakauba- või piiritusevedajatest) kaaslastest läks komissaride poolele üle, võib-olla selleks, et vanu arveid klaarida. Okupatsioonivõim kasutas külaelanike vana vimma ära.

Sügise edenedes kutsuti rannarahvast karmide karistuste ähvardusel üles kõigist võõrastest teatama. Pögenemine oli karistatav. Eestlased hakkasid ka üksteist kartma. Punastega koostööd teinute nimed jäeti meelde. Osa koostööst sündis loomulikult sunni, ähvarduste ja uue tundmatu olukorra tõttu.

Eestlased olid juba vanast ajast harjunud ootama ja osaliselt või näiliselt koostööd tegema.

Inimesed ei teadnud veel, mis tulemas on – ehkki juba juuli alguses näitas nõukogude võim valmisolekut kasutada palju toorest jõudu. Inimesed kadusid. Esimesena kadusid Eesti president Konstantin Päts ja sõjavägede ülemjuhataja Johan Laidoner.

Vaarmanid olid olnud piiritusevedajad ja nüüd hakkasid nad saama päringuid uut tüüpi salavedude kohta. Alguses sattusid kõige suuremasse hätta jõukamad. Ka mõni aadlik tuli Soome reisi küsima.

Ühe kõrgeaaulise rühma viisid Jalmar ja Aksel Vaarman Tallinna kalasadamast inimeste sagina keskelt merele 10. oktoobri õhtupoolikul. Nende isa oli paar päeva varem osalenud pere mootorpaadi toomises Viinistult Tallinna. Neil oli luba kalapüügiretkeks.

Sellesse põgenikegruppi kuulunud Julius Kermann (s 1884) ja tema naine soovisid Eestist lahkuda, kuid Saksamaale minekuga oldi hiljaks jäänud. Kermanni emakeeleks oli saksa keel. Ta võttis oma jalutuskepi ja naise ning kõndis Tallinna sadamasse söögilauast, kui teade lahkumise kohta tuli.

Oli veel üks kõrge ametipostiga sakslane, kes ei olnud plaaninud Saksamaale minna, vaid vastupidi, hiljuti Saksamaalt tulnud. Taluomanik Georg Paul Karl Otto Egon von Schilling, 46-aastane Tallinnas sündinud parun, oli elanud paljudes riikides ja tal oli selja taga mitu maapagu. Ta oli elanud Baieris oma villas kümme aastat ilma palgatööd tegemata. 1938. aasta suvel oli ta naasnud Eestisse, kus tal oli talu ja üle 40 hektari maad. Eesti kodakondsuse sai ta 1939. aastal.

Teised sakslased olid läinud Saksamaale, kuid see vabahärra oli Eestisse naasnud. Siiasõidu põhjused selgusid siis, kui Valpo hiljem paruni tausta uuris. Parunile meeldisid mehed. Egon von Schilling oli pärast kaheksat kuud vangistust homoseksuaalsuse eest olnud 1938. aastal Saksamaal koonduslaagris. Parun oli

vabastatud tingimusel, et ta ei naase Saksamaa pinnale.⁵ See parunite poeg oli tööle võetud Portugali saatkonna atašeeks Tallinnas. Nüüd oli see töö lõppenud, kuna saatkonnad Tallinnas suleti, kui oldi osa Nõukogude Liidust.

Bolševike võimu alt põgenes ta juba teist korda. Egon oli teeninud Tsaari-Venemaa ihukaardiväe ratsapolgus Galiitsia rindel ning olnud seejärel Peterburis sõjakohtu assistent. Pärast Venemaa kokkuvarisemist oli ta 1917. aasta sügisel põgenenud Saksamaale. Eesti Vabadussõjas aastatel 1918–1920 oli ta võidelnud Balti pataljonis ja naasnud seejärel Saksamaale.

Egon von Schilling oli enne Vaarmanite paati istumist otsinud Eestis abi mitmest kohast. Üks nõuandjatest oli Rootsis sündinud Carl Mothander. Mothander kirjutas Rootsi pääsenuna nendest Eesti nõukogude aja alguspäevadest kirjanduslikultki nauditava teose „Paroneista bolševikkeihin” („Parunitest bolševikeni” 1944). Abi osutas ka Tallinna Rootsi koguduse pastor Pöhl, kes koos oma venna, Ruhnu õpetaja Ivar Pöhliga valmistas kiirpaadiga Pärnust põgenema. Plaan ei realiseerunud, kuna õpetaja Pöhl vangistati.

Põgenikepaadis keegi vaevalt teadis paruni tausta kohta midagi, kuid võib-olla hakkas kaluripaadi presendi all silma tõsiasi, et ta oli palju maailmas ringi rännanud mees. Ka Soome polnud midagi uut. Tema Soome nõbu oli Eestis sündinud paruness Stella Standertskjöld-Nordenstam. Mehel olid Soomes pangahoiused. Tema vanemad olid Esimese maailmasõja ajal, 1920. aastani elanud Kaivopuistos ja seal oli 1920. aasta kevadel elanud ka Egon. Seejärel olid nad kõik kolinud Eestisse. Pere-konna tuttavate hulka kuulusid marssal Carl Gustav Mannerheim ja minister P. J. Hynninen, kes oli olnud Soome suursaadik Eestis kuni saatkonna sulgemiseni 1940. aasta suvel.

Põgenikepaadis oli kokku seitse reisijat, teiste seas ka advokaat Elmar Tammist. Tema naine oli Lõuna-Aafrika päritolu britt. Reis maksis 6000 Eesti krooni ja selle korraldasid Soome poolel Algoth Niska ja Tallinnas Edgar Freiberg. Vaarmani vendadest

noorim Jalmar lahkus põgenikegrupiga öhtul Tallinnast. Teele asuti julgelt keset sadamat, paati lipsati sobival hetkel. Reis kulges piki rannikut ja pimedas eemalduti merele. Tulelaevale Helsinki saabuti keset ööd ja sealt kutsuti kohale rannavalve patrullpaat VMV 17, millega põgenikud toodi hommiku poole ööd Ratakatule. Kapten Niska oli salaveo marsruudi viimaseks etapiks organiseerinud tulelaeva, mis oli võib-olla väga mõistlik. Paadireis lühenes ja oli lihtsam sama öö jooksul Eestisse naasta.

Sel reisiril vedasid Vaarmanid Niska ülesandel tulelaevale ka kütust ja võid. Talvesõjas vaesunud Soome sai laadungi hädavajalikku nõukogude vabariigi tagavaradest. Tünn tõsteti vintsi üles laevale. Vaarmani vennad jõudsid hommikuks tagasi Tallinna ja keegi ei märganud midagi.⁶

Tallinnast suundus Vaarmanite paat tagasi Viinistule. Jalmar ja Freiberg viisid peagi pärast seda ühe naise Loksalt tulelaeva lähedal oodanud Algoth Niska paati. Vaarmanite paat sõitis tagasi Viinistule. Reisid kulgesid plaanipäraselt.

Järgmise inimeste salaveo reisi üle peeti nõu Tallinnas. Istuti „Euroopa” restoranis ja mitmetes teistes restoranides ning räägiti rahast. Kõnealusel reisist sai vendade jaoks see reis, mis lõppes Valpo kongis ja tutvumisega passiinspektor Olavi Viherluotoga.

Valdav osa 1940. aasta sügise põgenemistest olid põgenemised Nõukogude Liidust, uute valitsejate rõhumise alt, mis sobis hästi Olavi Viherluoto parempoolse maailmavaatega. Valpo ülesanne oli kontrollida välismaalasi ja seista vastu kommunismile. Vaarmanid olid olnud piirituse salavedajad ja see ei olnud Valpos midagi erilist. Vanad karistused olid kantud. Riigipolitsei eelkäijas Keskjalituspolitseis oli ka keeluseaduse ajal joodud ja Valpos võidi mõnikord ka tööülesandeid täites klaasi taga istuda. Sel talvel kohtus Viherluoto Vaarmanitega ka võrdväärselt restoranilauas, teabevahetuse eesmärgil.

Olavi Viherluoto oli sündinud Kannasel Kivennavas. 1940. aasta sügisel kuulus ala Talvesõja rahulepinguga loovutatud

Karjalasse. Ta oli paarikümne aasta vanuselt Helsingisse õppima kolinud ja elanud siin-seal südalinnas. 1940. aasta varasügisel, 32-aastaselt, oli ta abiellunud Oulust pärit neli aastat noorema naisega. Viherluoto sai isaks kaks aastat hiljem.⁷ Pere asus elama Vironkatule. Sõja ajal pidi Viherluoto maailma väga palju vaatama eestlaste vaatenurgast.

Niska leidis, et ta oli Viherluotot tööga koormanud sellega, et organiseeris riiki põgenikke, ja ta üritas nende ületundide, ülekuulamiste ja muu eest koguni raha pakkuda. Viherluoto ei võtnud raha. Niska üritas raha pakkumisega passiinspektori üle kontrolli saada; hiljem oleks asja saanud kasutada šantažeerimiseks, ähvardades ametnikku altkäemaksu võtmise paljastamisega. Viherluoto mõistis seda mustrit.

Niska andis Valpole tööd ka sellega, et mitmed Niska 1940. aasta sügisel Soome smugeldatud eestlased olid Nõukogude Liidu agendid. Ka neil ei olnud puudust rahast. Niska ei uurinud kellegi tausta lähemalt, ta lihtsalt tõi inimesi sisse ja võttis raha.

Spioonide paljastamine tekitas Valpole tööd juurde ja seetõttu hoiti põgenikke mõnikord nädalaid eeluurimiskambris või arreteeriti uuesti. Paljud spioonid ei olnud tulnud mitte niivõrd ideoloogia poolt aetuna, vaid neid oli selleks sunnitud.

PIRTTISAARI KALURIKÜLA

Vaarmanid ja Meistermanid asusid elama Pirttisaarile ning sel ajal, 1940.–41. aasta talvel, elas Pirttisaaril kokku 13 uut eestlast. Valpo koostas veebruari alguses nimekirja Eesti pagulastest. Kokku oli 1940. aasta lõpuks Soome tulnud ja sinna elama jäänud isikute nimekirjas 98 nime.

Pirttisaari oli suur kalurite keskus tollases Porvoo maakonnas, Sipoonselkä saarestiku idaservas, välimises saarestikus. Hobuserauakujuuline põhisaar ümbritseb laguunilaadset sadamat.